

Кам'янець-Подільський національний університет
імені Івана Огієнка
Історичний факультет
Кафедра історії України

Дипломна робота
Бакалавра

**З теми «Соціал-демократичний рух у Наддніпрянській
Україні: зародження, генеза, напрямки (кінець ХІХ –
початок ХХ ст.)»**

Виконав: студент 4 курсу
Напрямку підготовки 6.020302 Історія*

Ткачук Назарій Борисович

Керівник:

Кліщинський П.В.

кандидат історичних наук, доцент

Рецензент:

Дубінський В.А.

кандидат історичних наук, доцент

Кам'янець-Подільський

2017

ЗМІСТ

ВСТУП.....	1
РОЗДІЛ 1. ІСТОРИОГРАФІЯ ТА ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ.....	4
РОЗДІЛ 2. ЗАРОДЖЕННЯ ТА ЕВОЛЮЦІЯ СОЦІАЛ-ДЕМОКРАТІЇ НАДДНІПРЯНЩИНИ У 1896-1904 рр.....	19
2.1 Виникнення та функціонування перших українських соціал-демократичних організацій.....	19
2.2. Утворення та генеза Революційної української партії.....	22
РОЗДІЛ 3. УКРАЇНСЬКИЙ СОЦІАЛ-ДЕМОКРАТИЧНИЙ РУХ У 1905-1907" рр.....	30
3.1. Завершення формування та діяльність національної соціал-демократії у 1905 р.....	30
3.2 УСДРП у період виборів та діяльності I та II Державних дум Російської імперії.....	40
ВИСНОВКИ.....	51
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ.....	54
Джерела.....	54
Література.....	57

ВСТУП

Процес зародження і розвитку українського національного руху виявився довготривалим, складним, суперечливим. Це було зумовлено передусім надзвичайно непростю історичною долею українського народу, чисельними проблемами на шляху становлення національної свідомості, жорстокими переслідуваннями тих, хто намагався підняти українське питання в умовах чужоземного поневолення. Впродовж століть Україна переходила з рук в руки іноземних держав, кожна з яких проводила політику, спрямовану на встановлення власної зверхності та колонізацію українських земель, намагаючись асимілювати українців, зробити їх частиною панівного етносу. Впродовж віків наш народ був позбавлений права знати правду про себе: хто ми, чиїх батьків діти, за що боролися і вмирали наші предки, що з ними сталося сьогодні? Зрозуміло, що в таких умовах українці прагнули зберегти свою національну суть, не втратити національного обличчя та власної гідності. І тому вони піднімалися на боротьбу.

Український національно-політичний рух кінця XIX - початку XX ст. став характерним явищем історії України. Виникнення національних політичних партій, зокрема і соціал-демократичної, засвідчував про зростання нового покоління української еліти, яка усвідомлює необхідність боротьби за суверенітет нації. Здобутки українських політиків досліджуваної доби, якими би вони комусь не здавались незначними з погляду сьогодення, не втратили свого значення і в наш час. Адже із здобуттям державного суверенітету та незалежності в Україні виникли політичні партії та громадські рухи різних напрямків, зокрема і соціал-демократичного. Тому існує необхідність подальшого осмислення процесу формування соціал-демократичного напрямку українського національного руху політичного періоду українського національного відродження. Цим і обумовлюється *актуальність* дослідження.

Об'єктом дослідження є суспільно-політичне життя Наддніпрянської України наприкінці XIX - на початку XX ст.

Предметом бакалаврської роботи є процес виникнення та еволюції українського соціал-демократичного руху в 1896-1907 рр.. у під російській Україні.

Хронологічні рамки дослідження охоплюють період від створення першої української соціал-демократичної організації - Групи українська соціал-демократія (Група УСД) до завершення революції 1905-1907 років, доби, коли була створена УСДРП і український соціал-демократичний рух набув найбільшого розмаху. Автор інколи свідомо виходив за вказані хронологічні рамки, оскільки прагнув з'ясувати витoki певних явищ, процесів у попередньому або їхнє продовження у подальшому періоді.

Мета дипломної роботи: на основі історичної літератури та історичних джерел охарактеризувати генезу українського соціал-демократичного руху в контексті історії України досліджуваної доби.

Основними завданнями є:

- охарактеризувати виникнення перших соціал-демократичних організацій кінця XIX - початку XX ст., розробку ними теоретичних засад і здійснення практичних кроків у діяльності;
- з'ясувати обставини створення та еволюцію до соціал-демократичних ідейно-теоретичних та організаційних засад Революційної української партії;
- розкрити форми і методи діяльності РУП-УСДРП у 1905-1907 роки.

Методологічною основою дослідження є принципи історизму та наукової об'єктивності.

Теоретичне і практичне **значення роботи** визначається можливістю використання зібраних, систематизованих та осмислених у ній матеріалів при викладанні історії у загальноосвітній школі. Досвід теоретичної і практичної діяльності діячів української соціал-демократії, узагальнений у дипломній роботі, може стати корисним надбанням суспільних рухів і політичних партій сьогодення.

Апробація дослідження. Основні положення роботи було розглянуто на засідання кафедри історії України, а також оприлюднено на студентській звітній науково-практичній конференції у квітні 2017 року.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел та літератури.

ВИСНОВКИ

Дослідивши розвиток українського соціал-демократичного руху у Наддніпрянській Україні починаючи з середини 90-х рр. XIX ст. і до завершення революції 1905-1907 рр. ми прийшли до таких висновків:

1. Зародження та генеза українського соціал-демократичного руху відбувалися у вкрай несприятливих суспільно-політичних умовах: перебування українських земель в умовах авторитарної самодержавної влади Російської імперії, де громадянам не надавались права і свободи; внаслідок антиукраїнської політики царизму народні маси мали низький рівень національної самосвідомості й політичної культури; з боку російських, єврейських і польських соціалістичних партій здійснювалася гостра конкуренція.

2. Встановлено, що зважаючи на зміну організаційних форм та враховуючи внутрішні процеси партійного будівництва, ідейно-теоретичне самовизначення українського соціал-демократичного руху, його історію у досліджувану добу можна поділити на два етапи: перший (1896-1904 рр.) - початковий, коли виникли перші соціал-демократичні гуртки (Група УСД І.Стешенка і Лесі Українки та гурток М.Меленевського) і партійні організації (РУП, УСП) відбувався пошук відповідних суспільно-політичній ситуації ідейних, програмних та організаційних засад діяльності; другий (1905-1907 рр.), коли в основному завершилося становлення партійних організацій, розробка ідейно-теоретичних та програмних основ і партія взяла найактивнішу участь у загальноросійській боротьбі з царизмом.

3. Доведено, що радикально налаштована частина студентської молоді на початку 90-х рр. XIX ст. усвідомила необхідність відмови від "культурництва" та переходу до політичної боротьби з самодержавством шляхом створення окремої української революційної організації. У другій половині останньої декади XIX ст. українські соціал-демократи, опираючись на досвід національної суспільно-політичної традиції, використовуючи надбання міжнародної соціал-демократії розробляли власні

ідейно-теоретичні засади. Однак, внаслідок нелегальних умов існування українських гуртків, відсутності демократичних свобод (слова, друку, зібрань), їхні набутки часто залишалися поза увагою таких організацій (РУП, УСП) і розробка останніми своїх теоретичних засад відбувалась спочатку. Цим і пояснюється незріла у соціал-демократичному сенсі програмна брошура РУП "Самостійна Україна".

4. Виникнення організаційних структур української соціал-демократії було тісно пов'язане з формуванням Революційної політичної партії. РУП утворилася на рубежі століть і об'єднала політично свідому українську молодь різноманітних течій (соціал-демократична, націонал-демократична, неонародницька (есерівська) і драгоманівська). У ході ідейно-теоретичного та організаційного самовизначення, пройшовши через ряд внутрішніх криз і розколів, рупівці прийшли до розуміння необхідності боротьби за національне і соціальне визволення власного народу. Вони усвідомили важливість існування національної соціал-демократичної партії, котра б діяла окремо (або у федеративному зв'язку) від російської соціал-демократії.

5. Доведено, що одночасно з розробкою ідейно-теоретичних, програмних та організаційних засад РУП перейшла до широкої агітаційно-пропагандистської діяльності серед широких народних мас впродовж 1902—1904 рр., Це сприяло швидкій еволюції партії в напрямку до засад міжнародної соціал-демократії. Лідери РУП намагалися творчо використати досвід західноєвропейських партій Другого Інтернаціоналу, програмових принципів з російської соціал-демократії. Водночас, у зв'язку із не розробленістю національного питання, партія прагнула запропонувати шляхи його розв'язання, запропонувавши досягнення автономії України у федеративній, демократичній Російській республіці.

6. Встановлено, що на початках своєї діяльності РУП орієнтувалася переважно сільський пролетаріат. Напередодні та, особливо, у період революції 1905-1907 рр. почалася переорієнтація української соціал-

демократії на міський пролетаріат, що призвело до гострої конкурентної боротьби з РСДРП. Водночас у роки революції РУП-УСДРП брала активну участь в організації спільних з РСДРП та Бундом акцій - страйках, демонстраціях, мітингах, збройних виступах тощо. Українські соціал-демократи вступали у передвиборчі союзи з іншими соціалістичними партіями під час виборів до II Державної думи.

7. Відзначемо, що поряд із здобутками, виявилися слабкі сторони українського соціал-демократичного руху. Нелегальне існування РУП-УСДРП спричинило крайню нетерпимість і амбітність окремих провідних діячів, їхню неспроможність в організації повсякденної партійної роботи, недостатню теоретичну підготовленість. Ці недоліки були каталізаторами протистоянь і розколів партії, згубно позначалися на стані партійних організацій. Недоліком було і те, що керівництво УСДРП проявляло доктринерство щодо інших напрямків українського національного руху (ліберального і націоналістичного), що унеможливлювало спільні дії на користь Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

Джерела:

Збірники документів та матеріалів

1. Самостійна Україна: Збірник програм українських політичних партій поч. ХХ ст. - Тернопіль, 1991. - 90 с.
2. Українські політичні партії кінця ХІХ - початку ХХ ст. Програмові і довідкові матеріали / Упорядник В.Ф.Шевченко та ін.. - К.: "Консалтинг", "Фенікс", 1993.-336 с.
3. Українська суспільно-політична думка у 20 столітті. Упорядники Тарас Гунчак і Дмитро Сольчаник. - Мюнхен: Сучасність, 1983. - Т.1. - 510 с.

Періодична преса

Вільна Україна

4. Бич Л. Революція й органи самоуправи //Вільна Україна. - 1906. -№1.
5. Петлюра С. З політичного життя України //Вільна Україна. -1996.-№3.

Громадська Думка

6. Доманицький В. Хто ми, що ми і чого нам треба? //Громадська Думка. - 11 липня 1906. - № 158.
7. До наших галицьких товаришів // Громадська Думка. 9 березня 1906. -№55.

Літературно-науковий вісник

8. Білоусенко О. Аграрне законодавство в Росії минулого //ЛНВ. -1907.- Т.ХХХVІІ.-Кн.ІІ.
9. Грушевський М. На українські теми: О любви к отечеству и народной гордости //ЛНВ. - 1907. - Т. ХХХVІІ.- Кн.ІІІ.
10. Грушевський М. На українські теми: Прикінці року //ЛНВ. - 1907. - Т.ХХХVІІ.-Кн.І.
11. Матушевський Ф. З українського життя //ЛНВ. - 1907. - Т.ХХХІХ. - Кн. VІІ.
12. Матушевський Ф. Українська громада в другій державній думі //ЛНВ. - 1907. - Т.ХХХІХ. - Кн. VІІ.

13. Порш М. Національне питання та виборча агітація на Україні //ЛНВ. - 1907. - Т.ХХХУІІ. - Кн.І.

Праця

14. Дописи. Київщина //Праця. - январь 1905. - Ч. 11.
15. Дописи. Селянські страйки на Київщині //Праця. - март-апрель 1905. -4. 13-14.

Рада

16. Вельмишановний добродію Редактор!...//Рада. - 29 листопада. - 1906. - №65.
17. Залізник М. З приводу постанови останнього з'їзду у.с.д. //Рада. -18 квітня, 1907. -№ 91.
18. Листи на Україну //Рада. - 24 березня. - 1907. - № 70.
19. Перед виборами //Рада. - 14 листопада. - 1906. - № 52.
20. Перед виборами //Рада. - 17 листопада. - 1906. - № 55.
21. Привітання студентам //Рада. - 24 листопада. - 1906. -№61.
22. Привітання студентам //Рада. - 25 листопада. - 1906. - № 62.
23. Про українського соціал-демократа і спілчанини //Рада. - 8 жовтня. - 1906. - № 48.

Україна

24. Дорошенко Д. З українського життя //Україна. - январь 1907. - Т.І.
25. Дорошенко Д. З українського життя //Україна. - лютий 1907. - Т.І.
26. Дорошенко Д. Україна в 1906 році //Україна. - январь 1907. - Т.І.
27. З українського життя //Україна. - апріль 1907. - Т.ІІ.
28. Петлюра С. З українського життя //Україна. - март 1907. - Т.І.
29. Петлюра С. З українського життя //Україна. - май 1907. - Т.ІІ.
30. Петлюра С. З українського життя //Україна. - июнь 1907. - Т.ІІ.
31. Петлюра С. З українського життя //Україна. - сентябрь 1907. - Т.ІІ.

Украинский вестник

32. Білоусенко О. Украинский парламентский клуб //Украинский вестник. - 21 мая 1906. - № 1.

33. Грушевський М. Національний вопрос и автономия //Український вестник. - 21 мая 1906. - № 1.
34. Дорошенко Д. Українська преса //Український вестник. - 4 июня 1906.- №3.
35. Дорошенко Д. Українська соціал-демократія //Український вестник. - 13 августа 1906. -№ 12.
36. На Україні //Український вестник. - 7 сентября 1906. - № 14.
37. Обозреватель. Депутати с території України и их діяльність в Государственной Думе //Український вестник. - 23 июля 1906. - № 10.
38. Петлюра С. Українська преса //Український вестник. - 21 мая 1906.-№ 1.
39. Петлюра С. Українська преса //Український вестник. -13 августа 1906.- №12.
40. Соціал-демократія и український вопрос //Український вестник. -21 мая 1906.-№ 1.
41. Українські депутати в Государственной Думе //Український вестник. - 9 июля 1906. - № 8.

Документи особового походження

42. Галаган М. З моїх споминів (80-ті роки до світової війни) / М. Галаган. - Ч. 1. - Львів: Червона калина, 1930. - 203 с.
43. Дорошенко Д. Мої спомини. Про давнє минуле (1901-1914 роки) / Д. Дорошенко. - Виніпег-Манітоба: Видавнича спілка тризуб, 1949. - 272 с.
44. Єфремов С. Про дні минулі [Спогади] // Молода нація. - 2004. - № 4 (33).-С. 49-88.
45. Коллард Ю. Спогади юнацьких днів. 1897-1906. Українська студентська громада в Харкові і Революційна українська партія (РУП) / Ю. Коллард. - Торонто: Срібна Сурма, б. р. - 596 с.
46. Скоропис-Йолтуховський О. Мої "злочини" / Олександр Скоропис-Йолтуховський // Хліборобська Україна / Збірник. Відень, 1920-1921. -№2-4.- С. 191-236.

47. Чикаленко Є. Спогади (1861-1907): Документально-художнє видання / Є. Чикаленко / [Передмова: В.Шевчук]. - К.: Темпора, 2003. -416 с: іл.

Література

48. Гайдалемівський П. Українські політичні партії. їх розвиток і програми / П. Гайдалемівський. - Зальцведель: Друкарня СВУ, 1919. - 43 с.

49. Гермайзе О. Нариси з історії революційного руху на Україні. Т.1 Революційна Українська Парті (РУП) / О.Гермайзе. - К.: Книгоспілка, 1926. - 389 с.

50. Головченко В.І. Від «Самостійної України» до Союзу визволення України: Нариси з історії соціал-демократії початку ХХ ст.. / Володимир Іванович Головченко. - Х.: Майдан, 1996. – 191 с.

51. Гунчак Т. Україна, перша половина ХХ століття. Нариси політичної історії / Тарас Гунчак. - К.: Либідь, 1993. – 288 с.

52. Дорошенко В. Революційна Українська Партія (РУП) (1900-1905 рр.). Нарис з історії української соціал-демократичної партії / Володимир Дорошенко. - Л. - К.: Вид. ЦК УСДРП, 1921. - 40 с.

53. Дорошенко В. Українство в Росії. Новійші часи / Володимир Дорошенко. - Відень, 1917. -114 с.

54. Дорошенко Д. З історії української політичної думки за часів Світової війни / Д. Дорошенко. - Прага:[Б.в.], 1936. - 99 с.

55. Дубінський В. Аграрне питання в політичних концепціях українських партій і громадських організацій Наддніпрянщини наприкінці ХІХ - на початку ХХ ст../ Володимир Дубінський, Олександр Федьков. - Кам'янець-Подільський: ПП "Медобори 2006",2012. - 256 с.

56. Єфремов С. З громадського життя на Україні / Сергій Єфремов. -К.: Вік, 1909. -77 с.

57. Залевский К. Национальное движение / К.Залевский //Общественное движение в России в начале ХХ века. Под. ред. Л.Мартова, П.Маслова и А.Потресома. СПб, 1912. - Т.ГУ. - 4.7. - 300 с.

58. Історія України /Керівник авт. кол. Ю.Зайцев. - Л.: Світ, 1996. – 456 с.

59. Касьянов Г. В. Українська інтелігенція на рубежі XIX-XX століть. - Соціально-політичний портрет / Г. В. Касьянов. - К.: Либідь, 1993. - 176 с.
60. Курас І.Ф. Повчальний урок історії. (Ідейно-політичне банкрутство Української соціал-демократичної робітничої партії) / І.Ф.Курас. - К.: Політвидав України, 1986. - 185 с.
61. Курас І.Ф. Торжество пролетарського інтернаціоналізму і крах мелкобуржуазного націоналізму на Україні / І.Ф. Курас. - К.: Наукова думка, 1978.-315 с.
62. Лавриненко Ю. Українська соціал-демократія (група УСД) і її лідер Леся Українка / Ю. Лавриненко // Сучасність. - Мюнхен, 1971. - липень-серпень. -Ч. 7-8 (127-128). -рік видання одинадцятий. - С. 133-150.
63. Лавров Ю.П. Виникнення і діяльність українських політичних партій / Ю.П. Лавров // «Українське питання» в Російській імперії (кінець XIX - початок XX ст.) Колективна наукова монографія в трьох частинах. - Ч. II. - К.: Інститут історії України НАН України, 1999. - С. 248-444.
64. Лещенко М.Н. Українське село в революції 1905-1907 рр. / М.Н. Лещенко. - К.: Наукова думка, 1977. - 360 с.
65. Лось Ф.Є Революція 1905-1907 років на Україні / Ф.Є. Лось. - К.: Вид. АН УРСР, 1955. - 404 с.
66. Нариси з історії українського національного руху. Колективна монографія / [Відп. ред. доктор історичних наук, професор В.Г. Сарбей]. - К.: Інститут історії України НАН України, 1994. - 190 с.
67. Павко А.І. Політичні партії, організації в Україні: кінець XIX -початок XX ст.: зародження, еволюція, діяльність / А.І. Павко. - К.: Іван Федоров, 1999.-250 с.
68. Политические партии России. Конец XIX - первая треть XX века. Энциклопедия / [Ред. кол. В.В. Шелохаев (отв. ред.), В.П. Бундаков, И.Д. Ерофеев и др.]. - М.: Российская политическая энциклопедия (РОССПЗН), 1996. - 872 с, илл.

69. Риш А. Очерки по истории "Спилки" / Арнольд Риш // Летопись революции. - 1925. - № 2 (11). - С.125-173.
70. Риш А. Очерки по истории "Спилки" / Арнольд Риш // Летопись революции. - № 3 (12). - С.77-107.
71. Риш А. Очерки по истории украинской социал-демократической "Спилки" / А. Риш. - Х.: Пролетарий, 1926. -141с.
72. Сарбей В.Г. Національне відродження України / Віталій Григорович Сарбей. - К.: Альтернативи, 1999. - Т.9. (Серія "Україна крізь віки")
73. Українська ідея: Історичний нарис / В.Д. Солдатенко, В.П. Крижанівський та ін. - К.: Наукова думка, 1995. - 131 с.
74. Феденко П. Соціалізм давній і новочасний / Панас Феденко. -Лондон, Париж, Мюнхен: Наше слово, 1968. - 231 с.
75. Феденко П. Український громадський рух у ХХ ст. Курс лекцій / П. Феденко. -Подєбради: Вид-во Укр. техніко-господарського ін-ту, 1934.
76. Федьков О. Політичні партії і селянство в 1905-1907 роки / Олександр Федьков. - Кам'янець-Подільський: Абетка нова, 2007. - 236 с.
77. Христюк П. 1905 рік на Україні / Павло Христюк. - Х.: Державне видавництво України, 1925. - 238 с.
78. Шморгун П.М. Украинские меншобуржуазные партии РУП (УСДРП) и «Спілка» в революции 1905-1907 гг. // Научная сессия по истории первой русской революции 1905-1907 гг. Тезис сообщений. – М., 1965. – С. 148-155.